

УДК 070.447/448:82-92.09М.Рильський

УРОКИ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО – ПУБЛІЦИСТА

Максим Міщенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: kafedratpzh@ukr.net*

Розглянуто аспекти публіцистичної творчості видатного українського поета-академіка Максима Рильського на прикладах його виступів у періодичній пресі в різні роки. Окрема увага відведена створенню публіцистичного циклу «Вечірні розмови».

Ключові слова: Максим Рильський, майстерність публіциста, «Вечірні розмови».

Після Івана Франка в українській літературі, мабуть, не було іншої постаті з таким широким колом письменницької, наукової, публіцистичної діяльності, як Максим Рильський. Поет, літературознавець, неперевершений перекладач з багатьох слов'янських та світових мов, мовознавець, мистецтвознавець, фольклорист, публіцист...

На жаль, яскрава публіцистична творчість М. Рильського досліджена в журналістикознавстві замало. До того ж, більшість дослідників обмежується, як правило, аналізом знаменитих «Вечірніх розмов», лише звужуючи цим коло власних наукових пошукань. А в Рильського-публіциста є чому повчитися навіть зрілим майстрам, не кажучи вже про студентів-журналістів.

Першим, хто почав, а потім продовжив ґрунтовні дослідження публіцистики М. Т. Рильського, був професор В. Й. Здоровега. 1965 року він зазначав: «Уважне вивчення публіцистичної спадщини М. Рильського свідчить, що і в цьому виді літературної творчості письменник був чудовим майстром з притаманими йому індивідуальними властивостями письма – властивим лише для нього поєднанням ніжного ліризму і глибокої, справді філософської думки. Письменник не цурається засобів публіцистичної сатири і гумору (стаття «Два світи»), він уміє говорити сповненим пристрасті, пафосом голосом трибуна (стаття «Народ безсмертний»), але в переважній більшості своїй його публіцистичні твори – це спокійна, добре аргументована бесіда з читачем. Автор рідко підвищує голос, навіть тоді, коли публіцистичний пафос досягає найвищої напруги» [3, с. 16–17].

С. А. Крижанівський слушно відзначає, що «публіцистична діяльність поета почалася задовго до «Вечірніх розмов» [7, Т. 1, с. 27]. «Коли в довоєнні роки публіцистична творчість М. Рильського не виходила за рамки літературо-критичної діяльності, то в роки Вітчизняної війни він все більше і частіше виступає у власне публіцистичних жанрах», – констатує також і В.Здоровега [4, с. 129].

Жанрова палітра публіцистики М.Рильського різноманітна. Це і есе, нарис, різновиди статей, кореспонденція, рецензія, творчий портрет і навіть замітка. Як правило, вперше вони були науковані саме у періодичній пресі, з якою поет завжди якнайтісніше співпрацював. У роки війни він був постійним співробітником всесоюзної газети «Известия», у повоєнні роки його публіцистичні твори постійно з'являлися на сторінках газет і журналів України, а також у пресі Москви, Баку, Мінська, в зарубіжній періодиці, зокрема у канадських україномовних виданнях. Широка ерудиція, енциклопедичні знання дозволяли Рильському плідно працювати у літературно-критичних жанрах, розповідати про українських і зарубіжних письменників, акторів, співаків, і класиків, і сучасників, оцінювати доробок початківців. Зокрема, у листі-рецензії «Студійцям Львівського університету», написаній у 1954 році, він виділяє тодішніх літературних дебютантів Д. Павличка, Р. Братуня, Р. Іванчука, М. Петренка, В. Маняка, П. Маха, Д. Молякевича, пророкуючи їм добре письменницьке майбутнє.

Коли серед критиків заходить мова про публіцистичність поезії, вона здебільшого обмежується оцінками пафосності, означенням на кшталт «поет-трибун» тощо. Але хіба не можна з точки зору жанрів журналістських вважати високохудожнім подорожнім нарисом «Карпатські октави», тільки написаним у віршованій формі? Хіба не таким з тієї ж точки зору є цикли «На братній землі» та «Книга про Францію» зі збірки «Далекі небосхили», де спостереження і роздуми автора, майстерно висловлені у формі прозовій, так органічно переплітаються з рядками високої поезії?

Наприкінці 50-х років минулого століття, коли людство сягнуло космосу, а молоді поети-шістдесятники стали набувати великої популярності, газета «Комсомольская правда» у пошуках нових способів підвищення читацького інтересу до свого видання започаткувало на своїх сторінках дискусію про те, хто ж сьогодні важливіший і потрібніший – фізики чи лірики? Питання, хоч ніби й інтригуюче, але таки наївне. Редакція отримала тисячі відгуків, на сторінках тривала запекла полеміка. Аж поки з боку «фізиків» не висловився Нобелівський лауреат академік Лев Ландау, назвавши таку дискусію безглуздя. Від «ліриків» виступив академік Максим Рильський, який у короткому (всього чотири строфи), але такому насиченому образами і думкою вірші «Діалог» поставив остаточну крапку в цій дискусії, засвідчивши свою майстерність полеміста.

У цій поезії, високо оціненій критикою, київська поетеса і критик Л.Таран через багато років побачила чомусь лише «поверхові, риторично-арматурні схеми». Полемізуючи з авторитетним дослідником творчості М.Рильського академіком Леонідом Новиченком, вона взагалі заперечує плідність останнього періоду життя і творчості поета, який називають «третьім цвітінням» [10, с. 123–124]. Звичайно, з такою думкою аж ніяк не можна погодитися. Дивує ще й те, що Л. Таран працювала... науковим співробітником Київського державного літературно-меморіального музею Максима Рильського. А в період «третього цвітіння» Муза поета творила справжні дива. Одна за одною з-під його пера виходять поетичні збірки-перлини «Троянди й виноград», «Далекі небосхили», за які він був удостоєний найвищої в СРСР мистецької відзнаки – Ленінської премії, «Зграя веселиків», «Зимові записи», «В затінку жайворонка», «Голосіївська осінь». Саме під час «третього цвітіння» з'явилися вже хрестоматійні «Вечірні розмови», які вважають вершинними в публіцистиці Максима Рильського.

Самобутність публіцистичного стилю М. Рильського виразно бачимо і в його епістолярній спадщині, зокрема у листах до друга ще з київських гімназійних років, московського письменника і літературознавця О. Й. Дейча. Це – своєрідні репортажі і звіти, нариси і товариські портрети-шаржі, сповнені притаманими Рильському образністю, дотепністю, тонкою самоіронією. В цьому листуванні натрапляємо на ще один притаманий Рильському штрих – обов'язкові для журналіста скрупульозність і точність. У жовтні 1963 року Олександр Йосипович і його дружина Євгенія Кузьмівна отримали від нього великий лист з усіма подробицями і враженнями від недавньої поїздки в Болгарію на Міжнародний конгрес славистів. А з вечірньою поштою Дейчі дістали зі скриньки ще один, коротенький: «Милі друзі! У звіті своєму про поїздки в Болгарію я пропустив ім'я одного з учасників поїздки по країні – милого секретаря Всесоюзного комітету славистів Андрія Миколайовича Робінсона. Поспішаю виправити свою неуважність» [2, с. 280].

«М. Рильський, на відміну від багатьох радянських письменників, прийшов у літературу не через публіцистику» [3, с. 16]. Що ж так вабило поета до творчості журналістської? Можливо, це тому, що, як читаємо у В. Здоровеги, «публіцистика добре вдається поетам, бо там асоціативність мислення є формальним прийомом, організуючим матеріал, як і у вірші» [5, с. 86]. Сам Рильський у статті «Слово про друга» вважав, що «риса між поняттями письменник і журналіст дуже хистка, і чим талановитіший літератор, тим невиразнішою стає ця риса» [9, Т. 14, с. 115]. Але, мабуть, головне – постійний творчий неспокій поета, його органічне бажання поділитися з читачами думками, враженнями, оцінками з приводу актуальних проблем і подій у суспільному, літературному, мистецькому житті. І найкраща трибуна для цього – газета.

3 квітня 1951 року у Києві виступав тоді ще молодий московський літературознавець Іраклій Андроников. Через багато років завдяки телебаченню і, головне, своїм енциклопедичним знанням, блискучому артистизму він став знаменитим на весь СРСР. А тоді своєрідне передбачення цього зробив Максим Рильський. На той київський виступ він уже 6 квітня 1951 року відгукнувся у газеті «Радянська Україна» коротенькою, але дуже теплою і змістовною рецензією «На вечорі Іраклія Андроникова». «Побачили слухачі, яких блискучих результатів може досягнути сучасний дослідник, озброєний належними знаннями і тією наполегливістю, яку народжує лише справжня любов до предмета вивчення», – писав він [9, Т. 15, с. 115].

Першого дня 1950 року Рильський побував на, здавалося б, не такій уже й значущій для столиці події, як вистава учнів Київського хореографічного училища – балет П. Чайковського «Щелкунчик» на сцені Київського театру опери та балету імені Т.Г.Шевченка. І вже 7 січня 1950 року в газеті «Молодь України» з'явився його теплий відгук «Новорічна новина». «Серце кожного з нас, хто бачив цей прекрасний спектакль, наповнилося радісним почуттям: прекрасну зміну виховують для наших театрів!» – писав тоді Максим Тадейович, зауваживши, що «єдиному на Україні хореографічному училищу необхідно створити умови для роботи, яких воно й досі ще не має» [9, Т. 15, с. 363].

Про громадянську і журналістську небайдужість Рильського свідчить і такий факт. Перед війною і в перші роки після неї поет мав невеликий будиночок в Ірпені неподалік Києва, де він відпочивав, рибалив і, головне, працював. Як згадував його син Богдан Максимович Рильський (1930–1991), заслужений працівник культури

України, натхненник створення, перший і багатолітній директор Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського), їздили туди переважно поїздами. У перші повоєнні роки вони ходили без певного розкладу, склалися з товарних вагонів-«теплушок», які пасажирів брали штурмом, з клунками і валізами їхали навіть на дахах. «Люди розуміли, що «теплушки» – річ тимчасова, викликана війною, розрухою, – згадував Б. М. Рильський. – Але й за цих умов залізничне начальство могло б подбати про пасажирів – у вагонах не було звичайних, збитих з дощок лав, замість приступок підвішувалися дужки із залізного дроту, в деяких вагонах не було й дужок. А вагонами ж користувалися літні люди, жінки з дітьми, інваліди війни. Про ці та інші неподобства батько, як депутат Верховної Ради Радянського Союзу, написав і видрукував у газеті «Радянська Україна» лист під назвою «Пасажир теж людина». Виступ цей був досить дійовим – дуже швидко на залізниці навели елементарний порядок. Але особливо, як розказували, на керівників Київського відділку залізниці гримав Кривонос (тодішній начальник Південно-Західної залізниці) – виявляється, через лист батька в газеті Південно-Західна залізниця не одержала тоді перехідний червоний прапор» [8, с. 45].

5–7 вересня у Кременці Тернопільської області відбувалася сесія Академії наук України, присвячена 150-річчю від дня народження Юліуша Словацького. Як знаний дослідник творчості польського поета, перекладач його творів, брав участь у сесії і академік Рильський. Журналісти тернопільської обласної газети «Вільне життя» звернулися до нього з проханням поділитися на сторінках газети своїми враженнями від перебування на малій батьківщині Словацького. Рильський зразу ж охоче погодився і за якийсь час вручив їм матеріал для газети. Ця кореспонденція «Дні поета на батьківщині поета» зразу ж пішла «в номер» і була опублікована у «Вільному житті» 9 вересня 1959 року. «Яке це поетичне місто! – писав Рильський. – Кременчани оточили глибокою пошаною і любов'ю свого славетного земляка. Це відчувається і в краєзнавчому музеї, де так дбайливо зібрані в одній кімнаті книги та речі, пов'язані з творчістю й життям Словацького та його родини, і в залах та кімнатах педагогічного інституту, де містився колись Кременецький ліцей, у якому викладав батько поета...» [9, т. 14, с. 403]. Ті кілька аркушів, написаних рукою поета (до слова, всі свої твори Максим Рильський написав пером, потім авторучкою від руки), тернополяни зберегли як дорогу реліквію: цей автограф нині є у Тернопільському обласному історико-краєзнавчому музеї. А машинописна копія, та сама, з якого лінотипісти друкарні набирали кореспонденцію «Дні поета на батьківщині поета», зберігається в Інституті літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України у фонді Максима Рильського (ф. 137, од. зб. 9898).

На початку 1961 року Житомирський музично-драматичний театр імені І.А.Кочерги здійснив постановку драматичної поеми Лесі Українки «Оргія». Запросивши Максима Рильського на прем'єру, керівництво театру звернулося до нього із, здавалося б, трохи нахабним проханням – написати кілька рядків про цей Лесин твір для... театральної програмки! Можливо, хтось і образився б, але не Рильський. Поет-академік радо відгукнувся на просьбу, і глядачі прем'єрної вистави, яка відбулася 25 лютого 1961 року, в день 90-річчя Лесі Українки, читали підписану Максимом Тадейовичем «Героїчну драму». Ця коротка, зважаючи на формат і обсяг «видання», але змістовна характеристика «Оргії» завершується символічними словами автора: «Товариші, даю вам добрий приклад!» [9, т. 15, с. 179].

Одразу ж після появи «Вечірніх розмов» В.Й.Здровега висловив думку про те, що вони «є новим явищем не тільки в творчості самого письменника, але й в історії української літератури» [3, с. 17], «свідчать про потребу і плідність якнайтісніших контактів митця слова з газетою», «тематично різноманітні, але майже в усіх статтях автор тяжить до проблем морально-етичних та проблем літературно-мистецьких» [4, с. 132–133].

Максим Рильський тісно співпрацював з газетою «Вечірній Київ» ще до «Вечірніх розмов». А у 1960 році у редакції виник закономірний задум суттєво пожвавити газету, зокрема, її суботні номери. У той час там працював син поета Б. М. Рильський, редактором був Святослав Іванов. Під час одного з його візитів у такий гостинний і тепер добре відомий поетовий будинок у Голосієвому мова зайшла і про це. Рильський одразу запропонував своє сприяння і порадою, і авторською участю. Згадав, як свого часу французький письменник Альфонс Доде щопонеділка виступав в одній із паризьких газет, а потім видав ці статті й оповідання окремою книжкою. І запропонував зробити щось подібне у «Вечірньому Києві», запевнивши С.Іванова і свого сина Богдана: цю рубрику вестиме особисто. Тут же спільно затвердили і запропоновану Рильським-старшим назву – «Вечірні розмови».

Уже перша «розмова» – зразок того, як повинен працювати журналіст. Її вирішили присвятити відкриттю в Києві першої черги лінії метро, спорудження якої саме завершувалося. Редакція подбала про спеціальну перепустку. Тоді, звісно, ще не ходили блакитні поїзди і не працювали ескалатори. І 65-річний поет-академік, депутат Верховної Ради, лауреат усіх найвищих літературних премій, директор академічного інституту для збору журналістського матеріалу пішки спустився під землю у тунель на станції «Університетська» – однієї з найглибших зі всіх станцій Київського метрополітену. Розмовляв з метробудівцями, спостерігав за їхньою роботою, зрадів, побачивши встановлені у нішах підземної галереї бюсти видатних діячів культури. Поцікавився, чи подбали про місце у надземному вестибюлі для книжкового кіоска, пояснивши, що сама назва станції вимагає цього. Потім побував іще на станціях «Хрещатик» і «Дніпро». І 6 листопада 1960 року у «Вечірньому Києві» була надрукована перша з «розмов» – «Святковий подарунок».

Як згадував пізніше Богдан Рильський, до своєї обіцянки співпрацювати таким чином з «Вечірньою» Максим Тадейович поставився надзвичайно відповідально. Попри клопоти і зайнятість, він не тільки вчасно подавав чергову «розмову», а й знайомився з листами читачів і відповідав на них, зустрічався у редакції з журналістами, щоб спільно обговорити теми наступних «розмов».

Святослав Іванов згадував: «Якось за цікавою розмовою в голосіївському домі Максима Тадейовича ми засиділися до четвертої години ранку. Наступного дня він мав намір їхати до Харкова. А в суботу мала йти в номер чергова розмова. Вирішили, що він напише її в Харкові і передасть телефоном. Наступного дня запитую Богдана: «Невже Максим Тадейович після безсонної ночі поїхав у Харків?» – «Так, він поїхав і просив передати вам чергову «розмову», яку написав уранці».

То була блискуча «Коротка новела» – поетична розповідь про кохання багатрічне, невимовлене, безнадійне і благородне. Цю історію розповів нам Максим Тадейович за столом, під час нічної бесіди, а на ранок вона стала «Вечірньою розмовою» [6, с. 340–341].

Рильський часто повторював, що йому «мандрівочка пахне», і багато подорожував. Але й у далеких мандрах не забував про свої обов'язки, а в телеграмі-вітанні з нагоди 35-річчя «Вечірнього Києва» назвав себе його постійним співробітником. Актуальну і сьогодні «розмову» «Муза і моди» надіслав у редакцію із Кракова.

У перекладі російською мовою «Вечірні розмови» публікувалися у московських газетах і журналах. У Києві вони були зібрані у книжку і не раз перевидавалися. Вийшла така збірка і у Москві. Б. М. Рильський згадував, як у червні 1964 року вже смертельно хворий Максим Тадейович сидів за столом на веранді голосіївського будинку і підписував томики «Вечерних бесед», аби надіслати у дарунок друзям. Ця книжка стала останнім прижиттєвим виданням його творів.

Немов підсумовуючи уроки Максима Рильського-публіциста, Олесь Гончар писав у статті «Щедрий серцем»: «Коли трапляється зустрічати в житті молодого служителя муз, поле діяльності якого нерідко звужується до розмірів більярдного столу, бачити такого собі «чистого» лірика, який не вміє написати статтю чи нарис і вважає, приміром, роботу в газеті абиякою і буденною для себе, хочеться сказати такому: «Поглянь на Рильського, повчися в нього!» [1, с. 22].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончар О. Т. Щедрий сердцем // Олесь Гончар: Воспоминания о Максиме Рильском. – Москва: Советский писатель, 1984. – 442 с.
2. Дейч О. Й. Дорогою дружби / Олександр Дейч. – К: Дніпро, 1977. – 312 с.
3. Здоровега В. Й. Майстер публіцистичного слова / Володимир Здоровега: Тези доповідей Республіканської міжвузівської наукової конференції, присвяченої 70-річчю з дня народження М. Т. Рильського. – Львів, 1965. – 54 с.
4. Здоровега В. Й. Мистецтво публіциста / Володимир Здоровега. – К: Радянський письменник, 1966. – 176 с.
5. Здоровега В. Й. Віталій Коротич / Володимир Здоровега. – К: Дніпро, 1986. – 216 с.
6. Иванов С. П. Вечерние беседы // Святослав Иванов: Воспоминания о Максиме Рильском. – Москва: Советский писатель, 1984. – 442 с.
7. Крижанівський С. А. Багатогранний талант / Степан Крижанівський (передмова). Рильський М. Т. Твори у 20-х томах. – К: Наукова думка, 1983–1989.
8. Рильський Б. М. Мандрівка в молодість батька / Богдан Рильський. – К: Молодь, 1995. – 124 с.
9. Рильський М. Т. Твори у 20-х томах / Максим Рильський, – К: Наукова думка, 1983 – 1989.
10. Таран Л. Між стилосом і молотом (До проблеми самототожності поета: Максим Рильський) / Людмила Таран. – Українське літературознавство: Міжвідомчий науковий збірник. Випуск 63. – Львів: Світ, 1996. – 174 с.

LESSONS OF MAXIM RYLSKY'S JOURNALISM

Maksym Mishchenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: kafedratpzh@ukr.net*

The aspects and historiography of journalistic creativity of the famous Ukrainian poet-academic Maxim Rylsky are considered. The themes and genres of performances in the periodical press in different years are analyzed. Examples of newspaper materials and the epistolary heritage of M. Rylsky, that testify to his perfect journalism skills: «Holiday Gift», «Days of the Poet in the Motherland», «Laser is a man», «New Year's novelty», and the letters to the writer O. Daig.

Synthesis of genres of journalism and literature are illustrated by examples of M. Rylsky's poetry («Dialogue», «Carpathian octaves», collection «Night talk»). A separate part of the article is an analysis of the creation of the classical cycle of journalism «Evening Talk».

Key words: Maxim Rylsky, mastery of publicist, «Evening Talk».